

Zbornik
Instituta za kriminološka i
sociološka istraživanja
2008 / Vol. XXVII / 1-2 / 281-299

Originalni naučni rad
UDK: 303.62:316.624-053.6
343.85:343.91-053.6
364-781.2
ID broj: 153806604

INSTRUMENTI ZA PROCENU RIZIKA ZA SUKOB SA ZAKONOM KOD DECE I MLADIH*

Jasna Hrnčić*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

Nevenka Žegarac**

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

U radu se prikazuju tri instrumenta namenjena proceni rizika sa sukob sa zakonom kod dece i mladih. Dat je rezime savremenih istraživanja faktora rizika antisocijalnog ponašanja mladih na kojima je zasnovan prvi prikazan instrument, Skala za procenu rizika za sukob sa zakonom kod dece i mladih (Hrnčić, Žegarac, Džamonja-Ignjatović). Kategorije ove Skale su: opšte karakteristike deteta/mlade osobe; kršenje pravila, hiperaktivnost i agresivnost deteta/mlade osobe; antisocijalno ponašanje deteta/mlade osobe; upotreba psihoaktivnih supstanci deteta/mlade osobe; odnos roditelja/staratelja prema detetu; karakteristike članova porodice; karakteristike vršnjačke grupe; stresori, i socijalno okruženje. Drugi instrument procene je Skala indikatora hroniciteta antisocijalnog ponašanja (Hrnčić, Žegarac), koji daje osnov za procenu hroniciteta ili poverljivosti sukoba sa zakonom kod dece i mladih na osnovu četiri indikatora: trajanja, učestalosti, težine i raznovrsnosti antisocijalnog ponašanja. Prikazan je Upitnik roditeljskog nadzora (Hrnčić) na-

* Rad je nastao kao rezultat na projektu "Prevenција kriminala i socijalnih devijacija" koji podržava Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, broj 149016.

* Email: jhrncic@gmail.com

** Email: nzegarac@eunet.yu

menjen proceni efikasnosti nadgledanja deteta od strane roditelja.

KLJUČNE REČI: maloletnička delinkvencija / antisocijalno ponašanje / faktori rizika / hronicitet

Termin "sukob za zakonom" se sve šire koristi u savremenoj literaturi. On podrazumeva da je osoba osumnjičena, optužena, osuđena ili ima izrečenu meru za krivično delo. Za mladu osobu koje je osumnjičeno, optuženo ili osuđeno za krivično delo karakteristično je da je u sukobu za zakonom, a ne da je "delinkventno", "antisocijalno", i sl. To ne znači da je delo počinjeno od strane te osobe, niti da je delo antisocijalno, već samo da je mlada osoba zbog njega u kontaktu sa krivično-pravnim sistemom. Zatim, ovaj termin se odnosi na svako dete koje je osumnjičeno /optuženo/ osuđeno zbog krivičnog dela bez obzira na određenje donje granice krivične odgovornosti, koja dosta varira između različitih zemalja, te on tako obuhvata i krivično neodgovornu decu. Termin "deca u sukobu za zakonom" takođe indirektno ukazuje na njihovu potencijalnu ugroženost. On govori o sukobu mlade osobe sa veoma moćnim sistemom – krivičnopravnim sistemom zemlje. Ovaj sistem je u velikoj većini zemalja adaptiran odraslima, a ne deci, te su deca koja su u kontaktu sa njim posebno ugrožena i kao žrtve, i kao mogući počinitelji krivičnih dela, bez obzira da li su ispod ili iznad granice krivične odgovornosti. Zbog ovih karakteristika, izraz "deca/mladi u sukobu za zakonom" se posebno rado koristi u oblasti dečjih i ljudskih prava (United Nation, 1985, UNICEF, 2002) i sprovođenja programa usmerenih na zaštitu dece i mladih koja su uključena u krivičnopravni postupak zbog sumnje/optužbe/osude da su počinila krivično delo.

Mnogi faktori povećavaju rizik da osoba bude osumnjičena, optužena ili osuđena za krivično delo bez obzira na to da li je to delo učinila. To su pre svega procesi selekcije onih koji su osumnjičeni, optuženi i osuđeni za krivična dela (pripadnost marginalnim grupama, negativne predrasude, nedostatak resursa osobe za adekvatnu zaštitu i odbranu u krivičnopravnom postupku, neadekvatan krivičnopravni postupak), kao i neprimerene ili diskriminišuće zakonske regulative. Ipak, najveći prediktor sukoba sa zakonom je svakako činjenje krivičnih dela. Termin koji se odnosi na izvršenje krivičnog dela a zaobilazi problem različitog definisanja krivičnog dela u različitim kulturama, kao i problem

dokazivanja krivice na sudu, je "antisocijalno ponašanje" (AP). On se odnosi na fenomen ponašanja protiv društva/društvenih normi, i na suštinu prestupa kroz različite kulture – na namernu povredu prava drugog čoveka. Ima konotaciju realnih, a ne registrovanih antisocijalnih dela, i izbegava etiketiranje koje nosi sa sobom termin "maloletnička delinkvencija". Istraživanja antisocijalnog ponašanja pokazuju koji su faktori najprediktivniji za početak, održavanje i produbljivanje "zasluženog" sukoba sa zakonom.

Antisocijalno ponašanje nije homogena kategorija. Širok je spektar njegovog ispoljavanja u odnosu na početak, težinu, perzistenciju i raznorodnost antisocijalnog ponašanja. Brojni su faktori koji su pokazali relativno konzistentan uticaj na antisocijalno ponašanje. Ni jedan od ovih faktora uzet pojedinačno nije presudan. Dosledno se pokazuje da je najprediktivnije za delikventan ishod upravo međudejstvo nekoliko faktora, koje često daju efekat pojačanja ili ubrzanja. Uzeti zajedno, oni objašnjavaju daleko veću varijansu delikventnog ponašanja, nego ukoliko se sabere njihov pojedinačan uticaj (Moffit, 1996; Rutter i sar, 1989, 1998; Farrington, 1996). I ovde se još jednom pokazuje da je svako složenije ljudsko ponašanje višestruko motivisano, utoliko perzistentnije ukoliko su nepovoljni uslovi raniji, teži i mnogostraniji.

Različiti faktori kao i indikatori težine i perzistencije antisocijalnog ponašanja međusobno koreliraju, pa se generalno mogu utvrditi dva tipa antisocijalnog ponašanja - *perzistentno*, i *adolescencijom limitirano* antisocijalno ponašanje (Moffit, 1996, Patterson i sar., 1992; McMahan, 1994; Rutter i sar., 1998). Ova distinkcija je opšte prihvaćena u literaturi, i reflektuje se u važećim klasifikacijama poremećaja ponašanja (DSM-IV, ICD-10). *Perzistentno antisocijalno ponašanje* opisuje osobe koji pokazuju visoku istrajnost antisocijalnog ponašanja, koje obično počinje oko 9 – 10. g. i nastavlja se kroz odraslo doba. Takve osobe čine onih 5-6% kriminalaca koji izvrše oko 50% od ukupnog broja krivičnih dela. Ova grupa pokazuje značajno više prisustvo i niza drugih psihosocijalnih problema i mentalnih poremećaja. *Adolescencijom limitirano antisocijalno ponašanje* odnosi se na osobe koje počinju delikventna dela tek na adolescentnom uzrastu i ne pokazuju perzistentnost kriminalnog ponašanja u odraslom dobu. Istraživanja konzistentno pokazuju da su genetski, biološki i rani porodični uticaji utoliko izrazitiji ukoliko je osoba bliže perzistentnom kriminalnom ponašanju, dok su razvojno kasniji direktniji uticaji šire socijalne sredine utoliko presudniji za

kriminal ukoliko je delinkvencija više vremenski ograničena na period adolescencije (Hošek, Momirović, 1998).

Analiza faktora koji su sistematski pokazali svoj uticaj na nastanak i razvoj antisocijalnog ponašanja pokazala je da se oni mogu grupisati u nekoliko kategorija: genetski faktori, individualni faktori, porodični faktori, faktori vršnjačke grupe, stresori i faktori neposrednog socijalnog okruženja (Hrnčić, 2003, 2004). Genetski i porodični faktori u međusobnoj interakciji formiraju neke individualne karakteristike mlade osobe, stresori sa kojima se susreće u odnosima sa svojom okolinom takođe utiču na njen razvoj i izbore koje čini. Sa ovim karakteristikama, mlada osoba ulazi u sledeće neposredne odnose sa vršnjačkom grupom i školom. Ukoliko više sazreva, ona se sve više samostalno uključuje u širu društvenu zajednicu, čije karakteristike imaju sve direktniji uticaj.

Genetski faktori su se pokazali slabo prediktivnim za antisocijalno ponašanje dece i adolescenata, i to pre svega za perzistentni tip (Lyons i sar., 1998; Carey, 1994).

Individualni faktori prediktivni za antisocijalno ponašanje su: biološki medijatori (smanjena autonomna reaktivnost i povećan nivo serotonina u krvi; Rutter i sar., 1998); muški pol (muški pol je tri do dvanaest puta više zastupljen od ženskog; Rutter i sar., 1998); uzrast (adolescentni uzrast povećava rizik za antisocijalno ponašanje, dok početak AP pre 13. godine povećava rizik za perzistentni tip AP; Rutter i sar., 1983, 1998; Patterson i sar., 1992); smanjene verbalne sposobnosti (niži, mada još uvek prosečni, skorovi na verbalnim ali ne i na neverbalnim testovima inteligencije kod perzistentnog tipa; Ganzer, Sarason, 1973; Moffit, 1996; Rutter i sar., 1998); smanjena samokontrola (kontrola impulsa, i predviđanje i planiranje; Feldman, Weinberger, 1994; Luengo i sar., 1994; Moffit, 1996; Gottfredson, Hirschi, 1996); problemi adekvatnog razumevanja situacije (zapažanje manje relevantnih socijalnih znakova, selektivno zapažanje neprijateljskih pre nego benignih znakova, pogrešno interpretiranje nejasnih namera drugih ljudi kao negativnih, interpretacija benigne komunikacije kao maligne, odbrambena minimalizacija emocija koje bi učinile subjekta povredivim; Dodge i sar., 1987, 1990; Lochman, Lenhart, 1993; Lochman, Dodge, 1994; Tolan i sar., 1995; O'Donnell i sar., 1995; Waldman, 1996; Crick, Dodge, 1996; Crick, Werner, 1998); neadekvatne strategije za prevazilaženje problema (pristupačnost agresivnog i antisocijalnog odgovora, negacija problema i projekcija odgovornosti, osvetničko razrešenje situacije, pozitivna verovanja o ishodu agresivnog ili antisocijalnog odgovora, pozitivna verovanja o njih-

voj sposobnosti za agresivni i antisocijalni odgovor, preferiranje neposrednog razrešenja pred odloženim, veština odigravanja agresivnog i antisocijalnog ponašanja, nedostatak veštine da izvedu pozitivno interpersonalno ponašanje, biranje emotivno-fokusiranih strategija rešavanja problema; biranje izbegavajućih strategija; Dodge i sar., 1987, 1990; Patterson i sar., 1992; Lochman, Dodge, 1994; Tolan i sar., 1995; Waldman, 1996; Crick, Dodge, 1996; Crick, Werner, 1998; Fields, Prinz, 1997); i sniženo samopoštovanje (slabo prediktivno; Kaplan, 1980; Lochman, Dodge, 1994, Patterson i sar., 1992; Renouf i sar., 1997). Problemi ponašanja su najснаžнји prediktori antisocijalnog ponašanja: ozbiljno kršenje pravila (u adolescentnom uzrastu povećava rizik za antisocijalno ponašanje, dok početak pre 13. godine povećava rizik za perzistenti tip AP; Patterson i sar., 1992); hiperaktivnost (Moffit, 1990), agresivnost (reaktivna i instrumentalna/proaktivna agresivnost; Loeber, 1990; Tolan i sar., 1995; O'Donnell i sar., 1995; Crick, Dodge, 1996). Zloupotreba supstanci je visoko povezana sa AP i njegov je prediktor (Donovan, Jessor, 1985; Rutter i sar., 1983; 1998; Loeber, 1990). I naravno, samo antisocijalno ponašanje je snažan prediktor daljeg AP.

Upotreba *psihoaktivnih supstanci* deteta ili mlade osobe je prisutna u ekstremno visokom procentu kod dece i mladih sa poremećenim i delinkventnim ponašanjem (Haapsalo, Hamalainen, 1996; Steiner i sar., 1997; Weinberg i sar., 1998), i visoko je prediktivna za antisocijalno ponašanje.

Porodični uticaji su ključni središnji faktori perzistentnog tipa AP, i značajni prediktori adolescentnog tipa AP. Mogu se posmatrati kako kroz karakteristike odnosa roditelja ili staratelja (u daljem tekstu: roditelja) prema detetu, tako i kroz karakteristike samih članova porodice. Karakteristike odnosa roditelja prema detetu koje promovišu antisocijalno ponašanje su: nedostatak pozitivnih afektivnih odnosa (ravnodušnost, povlačenje, izbegavanje deteta, hostilnost, kritičnost, otvoreno odbacivanje; Bowlby, 1946; 1988; Vissing, Strus, 1991; O'Donnell i sar., 199; Rutter i sar., 1998); zlostavljanje (Lewis i sar., 1985, 1988; Vissing, Straus, 1991; Haapasalo i Hamalainen, 1996); nedovoljna senzitivnost i responsivnost (roditelji ne prepoznaju potrebe deteta i/ili ne odgovaraju na njih; Bowlby, 1988; Haapasalo, Tremay, 1994; Lyons-Ruth, 1996; Allen i sar., 1998); neadekvatno prepoznavanje devijantnog ponašanja (roditelji nemaju veštine tačnog klasifikovanja problematičnog ponašanja, pa lakše detetovo ponašanje klasifikuju kao devijantno i/ili ozbiljne prestupe klasifikuju kao nedevidantne; Patterson i sar., 1992); nekonzistentno

disciplinovanje deteta (McCord, McCord, 1959; Glueck, Glueck, 1970; Rutter, Giller, 1983; Feehan i sar., 1991; Patterson i sar., 1992); podsticanje i/ili odobravanje antisocijalnog ponašanja deteta (Donovan, Jesser, 1985; McMahan 1994; O'Donnell i sar., 1995); nedovoljan nadzor nad detetom (generalno prediktivan za AP, dok je početak pre 13. godine deteta prediktivan za perzistentni tip AP; Rutter, 1983; Patterson, Stouthamer-Loeber, 1984; Patterson i sar., 1992; Seydlitz, 1993). Ovakvi porodični uticaji dovode do toga da dete uči da je nepoštovanje socijalnih normi isplativo, čak i poželjno. Ukoliko su negativni porodični uticaji raniji, perzistentniji i ozbiljniji, utoliko su maligniji.

Nedostatak pozitivnih porodičnih uticaja takođe pogoduje antisocijalnom ponašanju, naročito kod adolescencijom limitiranog tipa AP. Prediktivan je nedostatak stimulisanja pro-socijalnog ponašanja deteta (Patterson, Stouthamer-Loeber, 1984; Brown i sar., 1993), kao i neadekvatna uloga i pozicija deteta u porodici, koja ugrožava autonomiju i individuaciju (prezaštićenost, preterana kontrola, utrougljavanje; Haley, 1980; Rey i sar. 1990; Mann i sar., 1990; Barber, Olsen, 1994; Florsheim i sar., 1996)

Karakteristike roditelja koje pogoduju antisocijalnom ponašanju deteta su: smanjena sposobnost za roditeljstvo (fizička /mentalna); nedostatak veština prosocijalnog rešavanja problema (Vuchinich i sar., 1994; Patterson i sar., 1992); zavisnost od alkohola ili droga (Patterson i sar., 1992; Rutter i sar., 1998); nasilno ponašanje (Kashani i sar., 1988; Vissing, Straus, 1991; Patterson i sar., 1992) i krivična dela (Rutter i sar., 1983, 1998; Henggeler, 1989; Patterson i sar., 1992; Brennan i sar., 1997). Takođe, ozbiljno kršenje pravila i antisocijalno ponašanje *druge dece u porodici* povećavaju rizik za AP (Rutter i sar., 1998).

Antisocijalne karakteristike *vršnjačke grupe* visoko određuju AP mlade osobe (Henggeler, 1989; Rutter i sar., 1983, 1998; Fergusson i sar., 1996, itd.), pa je za predikciju AP značajno odrediti stepen ovog uticaja. Dok je za adolescencijom limitirani tip AP uticaj vršnjaka često krucijalan za početak antisocijalnog ponašanja, kod perzistentnog tipa antisocijalno ponašanje prethodi druženju sa antisocijalnim vršnjacima. I zloupotreba psihoaktivnih supstanci u vršnjačkoj grupi povećava rizik za krivična dela (McLaughlin i sar., 2000).

Stresori koji mogu biti "okidači" antisocijalnog ponašanja su: teži gubici (Bowlby, 1946; Emery, 1982; Rutter i sar., 1998); prisustvo izrazito iritativnih stumulusa (Agnew, 1996); učestali konflikti između članova porodice (McCord, McCord, 1959; Emery, 1982; Forehand i sar., 1991; Gartland,

Day, 1992); osujećenost u postizanju pozitivnih ciljeva (Agnew, 1996); nemogućnost zadovoljenja osnovnih potreba; stresori tokom krivičnog postupka (maltretiranje, ponižavanje, pritvor; Hrnčić, 2001); i izloženost nasilju i pretnji nasiljem (Lewis i sar., 1985, 1988; Vissing, Straus, 1991; Haapasalo i Hamalainen, 1996; Steiner i sar., 1997).

Neke karakteristike pozicije deteta/mlade osobe u odnosu na *socijalno okruženje* pogoduju antisocijalnom ponašanju, mada po sebi nisu njegovi izrazi prediktori. Njihov uticaj se prelama preko karakteristika porodice, vršnjačke grupe i mlade osobe. Faktori koji daju jasniju sliku konteksta i njegove interakcije sa navedenim faktorima rizika su: loš uspeh u školi, prekid školovanja, nezaposlenost ili nedostatak sredstava roditelja, nedostatak ili nedovoljna podrška neposredne socijalne sredine i/ili socijalnih službi, izolovanost porodice, loša saradnja porodice sa službama podrške, visoka stopa kriminala u susedstvu, prisutnost "socijalno uspešnih" kriminalaca i/ili organizovanog kriminala u okruženju, laka dostupnost oružja i droga (Henggeler, 1989, Patterson i sar., 1992, Stark, 1996, Rutter i sar., 1983, 1998).

Rastuće potrebe naših stručnjaka za operativnim i relevantnim instrumentima procene rizika dece i mladih sa sukob sa zakonom inicirale su pripremu instrumenta u kojima su navedeni nalazi sistematizovani tako da budu primenjivi i operativni u svakodnevnoj praksi zaštite i tretmana dece i mladih. Pri tome je uzeto u obzir da navedeni faktori rizika imaju različitu snagu predikcije (Hrnčić, 2003, 2004), kao i da se radi o faktorima koje praktičar može relativno lako da detektuje u direktnom radu sa klijentima. Tako je nastala *Skala za procenu rizika za sukob sa zakonom kod dece i mladih* (Hrnčić, Žegarac) koja uključuju individualne faktore rizika, porodične faktore, faktore vršnjačke grupe, stresore i širu socijalnu okolinu. Razvijena su i dva pomoćna instrumenta. Pripremljena je i *Skala indikatora hroniciteta antisocijalnog ponašanja* (Hrnčić, Žegarac), koja daje osnov za procenu hroniciteta ili pervaživnosti sukoba sa zakonom kod dece i mladih na osnovu četiri indikatora: trajanja, učestalosti, težine i raznovrsnosti antisocijalnog ponašanja. Priređen je i *Upitnik roditeljskog nadzora* (Hrnčić), namenjen proceni efikasnosti nadgledanja deteta od strane roditelja kao značajnog prediktora antisocijalnog ponašanja.

SKALA ZA PROCENU RIZIKA ZA SUKOB SA ZAKONOM KOD DECE I MLADIH

Autori: J. Hrnčić, N. Žegarac, T. Džamonja Ignjatović, 2008

Oblast procene: rizici za antisocijalno ponašanje i sukob sa zakonom kod dece i mladih.

Namena. Skala se odnosi na decu i mlade koji su u riziku ili u sukobu sa zakonom. Procenjuje rizike sa tri aspekta: početka, nastavka i produbljanja sukoba sa zakonom. Skala operacionalizuje način da se utvrde i organizuju raspoloživi podaci o detetu/mladoj osobi u sukobu sa zakonom i u riziku za sukob sa zakonom, o njegovoj/njenoj porodici i okolini. Odnosi se na aktuelnu situaciju. Daje relativno preglednu sliku potreba deteta/mlade osobe za podrškom u onim oblastima života u kojima su identifikovane "slabe tačke". Ova procena daje osnov za planiranje sledećih koraka u zaštiti i tretmanu dece i mladih.

Opis i uputstvo

Skala uključuje one faktore koji povećavaju rizik za nastanak i razvoj antisocijalnog ponašanja i sukoba sa zakonom (Hrnčić, 2003, 2004). Antisocijalno ponašanje se odnosi na namernu povredu prava druge osobe. Ajtemi na ovoj Skali su zasnovani na nalazima savremenih istraživanja faktora rizika i organizovani su po sadržaju u devet kategorija. Kategorije Skale su: OK - opšte karakteristike deteta/mlade osobe; PHA - kršenje pravila, hiperaktivnost i agresivnost deteta/mlade osobe; AP - antisocijalno ponašanje deteta/mlade osobe; PAS - upotreba psihoaktivnih supstanci deteta/mlade osobe; ORD - odnos roditelja/staratelja prema detetu; KČP - karakteristike članova porodice; KVG – karakteristike vršnjačke grupe; STR – stresori; i SO – socijalno okruženje. Iako ajtemi imaju različitu prediktivnu vrednost za antisocijalno ponašanje, ni jedan od njih uzet pojedinačno nema sam po sebi presudan uticaj na razvoj sukoba sa zakonom, osim samog antisocijalnog ponašanja. Međudejstvo nekoliko faktora iz nekoliko kategorija ima kumulativni efekat koji značajno povećava rizik za antisocijalno ponašanje i sukob sa zakonom.

Na osnovu primene Skale za procenu rizika za sukob dece i mladih sa zakonom može se dati: procena stepena rizika deteta/mlade osobe da uđe u sukob sa zakonom po prvi put, procena stepena rizika

deteta/mlade osobe, koja je već u sukobu sa zakonom, da taj sukob nastavi ili ga produbi, i procena potrebnog nivoa i vrste intervencija.

Tokom procene se koriste i tri pomoćna instrumenta. *Skala indikatora hroniciteta antisocijalnog ponašanja* se koristi za procenu rizika za nastavak i produblјivanje sukoba sa zakonom. *Konersova skraćena skala procene* je namenjena je brzoi proceni rizika za prisustvo hiperaktivnosti i poremećaja pažnje kod dece i adolescenata. Odgovor za ajtem 10 ("Hiperaktivnost sa problemima pažnje") se upisuje na osnovu rezultata na ovoj skali. *Upitnik roditeljskog nadzora* se koristi kako bi se odgovorilo na ajtem 38 Skale za procenu rizika za sukob sa zakonom kod dece i mladih ("Nedovoljan nadzor roditelja nad ponašanjem i kretanjem deteta").

Skorovanje

Ajtemi svake kategorije su skorovani su od 1 – 3 na osnovu značaja koji imaju za nastanak i razvoj antisocijalnog ponašanja i sukoba sa zakonom u okviru te kategorije. Dva ajtema su skorovana i sa 2 i sa 3; u oba slučaja se skoruje sa 3 kada je početak pre 13 god., što je obeleženo i zvezdicom.

Ukoliko je ponašanje ili stanje koje ajtem opisuje prisutno, zaokružuje se skor koji odgovara tom ajtemu (ispod kolone "DA"), a ukoliko nije prisutno, zaokružuje se "0". Skorovi na ajtemima se sabiraju u okviru jedne kategorije. Većina kategorija ima kritične skorove, koji ukazuju na potrebu za određenom vrstom i nivoom tretmana.

Kritični skorovi za preduzimanje određenih intervencija određeni su na tri nivoa:

- ◆ *Nivo preventivne i/ili razvojne intervencije.* Cilj je podsticanje razvoja i zdravih stilova života Uključuje intervencije niskog intenziteta kao što su edukativni programi, psiho-socijalne radionice, savetovanja isl.
- ◆ *Nivo zaštitne intervencije/tretmana.* Cilj je podsticanje prosocijalnog ponašanja i smanjenje rizika za antisocijalno ponašanje. Podrazumeva individualizovani strukturisani tretman umerenog intenziteta (nekoliko puta mesečno) u lokalnoj zajednici.
- ◆ *Nivo intenzivnog tretmana.* Cilj je podsticanje prosocijalnog, smanjenje rizika za antisocijalno ponašanje i bolja integracija u zajednicu. Podrazumeva individualizovani strukturisani tretman koji uključuje intervencije više puta nedeljno u bliskoj saradnji sa porodicom/starateljima

i drugim značajnim osobama. Najbolji rezultati se dobijaju ako dete/mlada osoba ovakav tretman koristi u lokalnoj zajednici.

Kategorije Skale nemaju podjednaku prediktivnu vrednost za antisocijalno ponašanje i sukob sa zakonom. Najveću snagu predikcije imaju skale "AP - Antisocijalno ponašanje", i "PHA - Kršenja pravila, hiperaktivnost i agresivnost". Kategorije "STR – stresori" i "SO – socijalno okruženje" imaju najmanju prediktivnu vrednost, dajući pre svega sliku konteksta u kome je problem nastao ili se održava. One zato nemaju kritični skor.

Kritični skorovi su prikazani u Tabeli 1:

Tabela 1. Kritični skorovi za određivanje nivoa intervencije kod Skale za procenu rizika za sukob dece i mladih sa zakonom

KATEGORIJA	MAKSIM. SKOR	KRITIČNI SKOR		
		Preventivna / razvojna intervencija	Zaštitna intervencija/ tretman	Intenzivni tretman u lok. zajednici
OK - Opšte karakteristike deteta/mlade osobe	10	4	6	/
PHA - Kršenje pravila, hiperaktivnost i agresivnost deteta/mlade osobe	13/14	2	3	7
AP - Antisocijalno ponašanje	34	2	3	7
PAS - Upotreba psihoaktivnih supstanci deteta/mlade osobe	4	1	2	/
ORD - Odnos roditelja/staratelja prema detetu	18/19	3	5	9
KČP - Karakteristike članova porodice	17	3	5	9
KVG - Karakteristike vršnjačke grupe	12	3	7	9

Dostizanje kritičnog skora na više kategorija direktno povećava rizik i potrebu za tretmanom, a kategorija u kojoj se prevazilazi vrednost kritičnog skora, upućuje na sadržaj i pravac intervencije.

Procena stepena rizika

Procena rizika se zasniva na prisustvu faktora rizika, sumi skorova po kategorijama (u odnosu na kritičan skor), poređenju rezultata u različitim kategorijama i shvatanju kompleksne individualne situacije deteta/mlade osobe. Postupak se razlikuje u odnosu na to da li je osoba koja se procenjuje u sukobu sa zakonom ili ne.

Tabela 2. Stepen rizika za ulazak u sukob sa zakonom

STEPEN RIZIKA	OPIS
0	Bez rizika za ulazak u sukob sa zakonom
1	Nizak rizik za ulazak u sukob sa zakonom
2	Umeren rizik za ulazak u sukob sa zakonom
3	Visok rizik za ulazak u sukob sa zakonom

Ako se radi o osobi koja nije u sukobu sa zakonom, ali se uočavaju problemi u ponašanju i u odnosu sa okolinom, na osnovu prethodnih kriterijuma procenjuje se rizik za ulazak u sukob sa zakonom na četvorostepenoj skali (Tabela 2). Ako se radi o osobi koja je u sukobu sa zakonom procena rizika za nastavak i produbljivanje sukoba sa zakonom uključuje, osim prethodnih kriterijuma, i procenu stepena hroniciteta antisocijalnog ponašanja na Skali indikatora hroniciteta antisocijalnog ponašanja.

Na osnovu kritičnih skorova po kategorijama, prisustvu faktora rizika, stepenu hroniciteta antisocijalnog ponašanja i shvatanju kompleksne individualne situacije deteta/mlade osobe, procenjuje se rizik za nastavak sukoba sa zakonom na petostepenoj skali (Tabela 3.).

Tabela 3. Određivanje stepena rizika za nastavak sukoba sa zakonom

STEPEN RIZIKA	OPIS
0	Bez rizika za nastavak sukoba sa zakonom
1	Nizak rizik za nastavak sukoba sa zakonom
2	Umeren rizik za nastavak sukoba sa zakonom
3	Visok rizik za nastavak sukoba sa zakonom
4	Visok rizik za nastavak i produbljivanje sukoba sa zakonom

Standardizacija i metrijske karakteristike. Skala za procenu rizika za sukob dece i mladih sa zakonom je nova skala koja još nije ušla u praktičnu upotrebu, tako da za sada nema podataka o njenim metrijskim karakteristikama. Ona je nastala kao rezultat kumuliranog teorijskog i empirijskog znanja i praktičnog iskustva autora u ovoj oblasti. Relevantnost izabranih kategorija procene i ajtema koji ih

reprezentuju ima očiglednu validnost (face validity) u odnosu na predmet merenja. Prikupljeni empirijski podaci iz neposredne prakse profesionalaca omogućiće empirijsku proveru diskriminativne validnosti kritičnih skorova.

Skala za procenu rizika za sukob dece i mladih sa zakonom

Ime i prezime korisnika _____

POL: M Ž

Uzrast _____ Datum procene ____/____/____

	OK - OPŠTE KARAKTERISTIKE DETETA/MLADE OSOBE	DA	NE
1.	Sníženo samopoštovanje	1	0
2.	Smanjena sposobnost predviđanja i planiranja	1	0
3.	Minimiziranje sopstvenih emocija tuđe i straha	1	0
4.	Pribežava neposrednom razrešenju problema i kada je odloženo rešenje primerenije	1	0
5.	Negacija problema i/ili projekcija odgovornosti	1	0
6.	Nerazvijanje veštine komunikacije i rešavanja problema	1	0
7.	Sklonost ka doživljavanju ljudi /sveta kao neprijateljskih	2	0
8.	Smanjena kontrola impulsa	2	0
	PHA - KRŠENJE PRAVILA, HIPERAKTIVNOST I AGRESIVNOST DETETA/MLADE OSOBE	DA	NE
9.	Ozbiljno kršenje pravila (često ostaje kasno noću uprkos zabrani, često beži iz škole, pobegao/la od kuće preko noći), početak pre 13 g.*	2/3*	0
10.	Hiperaktivnost (povećana impulsivnost i aktivnost) sa problemima pažnje	3	0
11.	Reaktivna odbrambena fizička agresivnost	1	0
12.	Reaktivna osvetnička fizička agresivnost	2	0
13.	Instrumentalna fizička agresivnost (kao sredstvo postizanja željenog cilja)	3	0
14.	Uglavnom bira agresivni odgovor u rešavanju problema	2	0
	AP - ANTISOCIJALNO PONAŠANJE DETETA/MLADE OSOBE	DA	NE
15.	Početak antisocijalnog ponašanja pre 13 g.	3	0
16.	Često kinji, preti, ili zastrašuje druge	2	0
17.	Često započinje tuče	2	0
18.	Koristio/la oružje koje je prouzrokovalo težu fizičku povredu druge osobe (batina, cigla, flaša, nož, pištolj...)	3	0
19.	Fizički je okrutan/a prema drugim ljudima	3	0
20.	Fizički je okrutan/a prema životinjama	3	0
21.	Ukrao/la suočen/a sa žrtvom (napad i pljačka, otkimanje, iznuda, oružana pljačka)	3	0
22.	Seksualno maltretirao/la	2	0
23.	Pokušaj silovanja ili silovanje	3	0
24.	Učestvovao/la u paljenju vatre sa namerom da prouzrokuje ozbiljnu štetu	3	0
25.	Namerno uništio/la tuđu imovinu veće vrednosti	2	0
26.	Provalio/la u tuđu kuću, zgradu, objekat ili kola	2	0
27.	Često laže i manipulise da bi obezbedio/la dobra ili prednosti na tuđu štetu.	1	0
28.	Ukrao/la stvari veće vrednosti bez suočenja sa žrtvom (krađa prodavnice, falsifikovanje vrednosnih dokumenata, krađa putem interneta...)	2	0
	PAS - UPOTREBA PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI DETETA/MLADE O.	DA	NE
29.	Česta злоупотреба alkohola	1	0
30.	Zloupotreba droga	1	0
31.	Zavisnost od droga	2	0
	ORD - ODNOS RODITELJA / STARATELJA PREMA DETETU	DA	NE
32.	Roditelji ne stimulišu pro-socialno ponašanje deteta	1	0
33.	Deteta ima neadekvatnu ulogu i poziciju u porodici, što ugrožava autonomiju i individualizaciju (prezašćenost, preterana kontrola, uštrogljavanje)	1	0
34.	Roditelji ne prepoznaju potrebe deteta i/ili ne odgovaraju na njih	1	0
35.	Roditelji detetove nestaške klasifikuju kao devijantne	1	0
36.	Roditelji ozbiljne presteupe ne prepoznaju kao devijantne	2	0
37.	Roditelji nekonzistentno disciplinuju dete	2	0
38.	Nedovoljan nadzor roditelja nad ponašanjem i kretanjem deteta, početak pre 13 g.*	2/3*	0
39.	Roditelji odobranjuju i/ili podstiču antisocijalno ponašanje deteta	3	0
40.	Otvoreno neprijateljstvo prema detetu	2	0
41.	Fizičko ili seksualno zlostavljanje od strane roditelja	3	0

Zbornik IKSI, 1-2/2008 – J. Hrnčić, N. Žegarac
 „Instrumenti za procenu rizika za sukob sa zakonom kod dece i mladih”, (str. 281-299)

KČP - KARAKTERISTIKE ČLANOVA PORODICE		DA	NE
42.	Smanjena sposobnost roditelja/staratelja za roditeljstvo (fizička /mentalna)	1	0
43.	Roditelji nemaju veštine prosocijalnog rešavanja problema	1	0
44.	Ozbiljno kršenje pravila druge dece u porodici	1	0
45.	Antisocijalno ponašanje druge dece u porodici	2	0
46.	Zavisnost roditelja od alkohola ili droga	3	0
47.	Nasilno ponašanje roditelja u porodici	3	0
48.	Nasilno ponašanje roditelja van porodice	3	0
49.	Krivična dela roditelja	3	0
KVG – KARAKTERISTIKE VRŠNJAČKE GRUPE		DA	NE
50.	Većinu dela izvršio/la u društvu	1	0
51.	Drugovi/ice sa kojima se druži ispoljavaju antisocijalno ponašanje	3	0
52.	Najviše vremena provodi sa vršnjacima sa antisocijalnim ponašanjem	3	0
53.	Antisocijalno ponašanje prethodi druženju sa antisocijalnim vršnjacima	3	0
54.	Česta, intenzivna upotreba psihoaktivnih supstanci u vršnjačkoj grupi	2	0
STR – STRESORI DETETA/MLADE OSOBE		DA	NE
55.	Teži gubici u poslednjih godinu dana (smrt ili separacija, gubitak imovine)	1	0
56.	Prisustvo izražito iritativnih stimulusa (neuslovno stanovanje, zagađenost, buka...)	1	0
57.	Učestali konflikti između članova porodice (svade, rasprave, netrpeljivost)	1	0
58.	Osujećenost u postizanju pozitivnih ciljeva	1	0
59.	Ekonomski resursi porodice nedovoljni za zadovoljenje osnovnih potreba	1	0
60.	Stresori tokom krivično-pravnog postupka (maltretiranje, ponižavanje, pritvor)	1	0
61.	Izloženost nasliju i pretnje naslijem	1	0
SO - SOCIJALNO OKRUŽENJE		DA	NE
62.	Loš uspeh u školi	1	0
63.	Prekid školovanja	2	0
64.	Roditelj/staralac je nezaposlen, bez sredstava	1	0
65.	Nedostatak/nedovoljna podrška neposredne socijalne sredine	1	0
66.	Nedostatak/nedovoljna podrška socijalnih službi	1	0
67.	Izolovanost porodice	1	0
68.	Porodica slabo saraduje / odbija saradnju sa službama podrške	1	0
69.	Visoka stopa kriminala u susedstvu	2	0
70.	Prisutnost "socijalno uspešnih" kriminalaca/organizovanog kriminala u okruženju	2	0
71.	Laka dostupnost oružja	2	0
72.	Laka dostupnost droga	2	0

SKALA INDIKATORA HRONICITETA ANTISOCIJALNOG PONAŠANJA

Autori: J. Hrnčić i N. Žegarac, 2008

Oblast procene: rizici za antisocijalno ponašanje i sukob sa zakonom dece i mladih.

Namena. Skala se odnosi na procenu hroniciteta odnosno rizika za nastavak i produbljivanje sukoba sa zakonom kod dece i mladih učinioca krivičnih dela. Hronicitet ili pervazivnost antisocijalnog ponašanja se odnosi na to koliko antisocijalno ponašanje ponašanje prožima životni stil osobe. Ima visoku prediktivnu vrednost za nastavak i pojačavanje antisocijalnog ponašanja i sukoba sa zakonom (Hrnčić 2003; 2004). Visok stepen hroniciteta (stepen rizika 3 ili 4) ukazuje na visok rizik za nastavak i produbljivanje sukoba sa zakonom. Obuhvata kumulativni efekat trajanja, učestalosti, težine i raznovrsnosti

antisocijalnog ponašanja. Ova skala nije primenljiva u slučajevima ponovljenih ubistava.

Opis i uputstvo. Hronicitet se procenjuje na osnovu četiri indikatora: trajanja, učestalosti, težine i raznovrsnosti antisocijalnog ponašanja. *Trajanje* je vremenski razmak između prvog i poslednjeg antisocijalnog incidenta. *Učestalost* opisuje koliko se često ispoljava antisocijalno ponašanje, uzimajući u obzir sva antisocijalna ponašanja koja su se desila u periodu od prvog do poslednjeg učinjenog dela. *Težina* se odnosi na to koliko su teške posledice najtežeg dela koje je osoba počinila (u rasponu od lakših imovinskih do teških nasilnih dela). *Raznovrsnost* opisuje koliko su antisocijalna dela različita po tipu. Tipovi antisocijalnog ponašanja su prikazani u kategoriji AP Skale.

Skorovanje stepena hroniciteta. Za određivanje stepena hroniciteta antisocijalnog ponašanja, svaki indikator na skali se skoruje od 0 do 4 (Tabela 4).

Tabela 4. Stepenn hroniciteta

SKOR	STEPEN HRONICITETA	KARAKTERISTIKE
0	nema hroniciteta	učestalost: skor 0
1	nizak hronicitet	svi indikatori: skor 0 ili 1
2	umeren hronicitet	većina indikatora: skor 1 ili 2
3	visok hronicitet	najmanje dva indikatora: skor 3 ili 4
4	izrazito visok hronicitet	3 do 4 indikatora: skor 3 ili 4

Standardizacija i metrijske karakteristike. Skala indikatora hroniciteta antisocijalnog ponašanja je nov instrument skala koji još nije ušao u praktičnu upotrebu, tako da za sada nema podataka o metrijskim karakteristikama. Empirijska provera diskriminativne validnosti kritičnih skorova se planira na osnovu podataka iz neposredne prakse.

Skala indikatora hroniciteta antisocijalnog ponašanja

INDIKATORI HRONICITETA	SKOR				
	0	1	2	3	4
Trajanje	Manje od 1 meseca	1 do 6 meseci	7 meseci do 2 godine	Od 2 do 4 godine	Više od 4 godine
Učestalost	Jednom	Retko	Ponekad	Često	Veoma često
Težina	Lakši imovinski prestupi	Teži imovinski prestupi	Imovinski prestupi sa elem. nasilja	Nasilna dela ili promet droge	Teško nasilje
Raznovrsnost	Jedan tip AP	Dva tipa AP	Tri tipa AP	Četiri tipa AP	5 i više tipova AP

UPITNIK RODITELJSKOG NADZORA

Autor: J. Hrnčić, 2004

Oblast procene: odnosi roditelja i dece, deca i mladi u sukobu sa okolinom.

Namena. Upitnik se koristi za procenu efikasnosti nadgledanja deteta od strane roditelja. Namenjen je proceni uspešnosti praćenja kretanja, ponašanja i druženja dece od polaska u školu pa do punoletstva. Nije pogodan za decu ispod 7 godina. Koristi se kao deo procene rizika za decu i mlade u sukobu sa zakonom, kao i u drugim situacijama kada je potrebno proceniti efikasnost roditeljskog nadgledanja. Posebno može koristiti za planiranje, praćenje i evaluaciju tretmana usmerenog na povećanje roditeljskih kompetencija oko brige i nadzora nad decom.

Opis. Upitnik predstavlja modifikovanu verziju monitoring skale koja je često korišćena u istraživanjima (Barber, 1996). Koristi se za komparaciju sadržaja. Sastoji se iz dva dela, prvi deo se zadaje detetu/mladoj osobi, a drugi deo - roditelju ili drugoj osobi koja se stara o detetu (staratelj, hranitelj, vaspitač u domu ili druga osoba u ulozi roditelja).

Uputstvo. Stručni radnik postavlja 5 istovetnih pitanja odvojeno roditelju/staratelju i detetu/mladoj osobi i upisuje odgovore u upitnik. Može se zadavati i u pismenoj formi, kada treba voditi računa da roditelj i dete/mlada osoba nemaju međusoban uvid u odgovore. Odgovori se potom upoređuju. Visoka podudarnost ukazuje na dobar uvid roditelja/staratelja u aktivnosti deteta van kuće, dok nepodudarnost ili odsustvo odgovora roditelja/staratelja ukazuju na loš uvid. Upitnik se ne ocenjuje kvantitativno, već se kvalitativno obrađuje imajući u vidu uzrast, kulturne i subkulturne specifičnosti. Očekuje se da

će, što je dete starije, roditelji manje znati o njegovom kretanju i druženju, kao i da će podudarnost odgovora za adolescente biti veća u manjim sredinama nego u velikim gradovima.

Standardizacija i metrijske karakteristike. Određivanje metrijskih karakteristika nije relevantno za prirodu ovog instrumenta procene. Rezultat ima najveći značaj u proceni uvida roditelja u aktivnosti deteta van kuće i planiranju i praćenju individualne promene kroz povećanu saglasnost odgovora dece i roditelja.

Upitnik roditeljskog nadzora

Pitanja za dete / mladu osobu:

- Datum ____/____/____
Ime i prezime _____ POL: M Ž Uzrast _____
1. Gde izlaziš uveče? _____

 2. Gde se nalaziš kada nisi kod kuće? _____

 3. Na šta trošiš svoj novac? _____

 4. Šta radiš kada nisi kod kuće? _____

 5. Ko su ti prijatelji? _____

Pitanja za roditelja/staratelja:

- Datum ____/____/____
Ime i prezime osobe koja popunjava _____ POL: M Ž
Odnos sa detetom/mladom osobom _____
1. Gde Vaše dete izlazi uveče? _____

 2. Gde se Vaše dete nalazi kada nije kod kuće? _____

 3. Na šta Vaše dete troši novac kojim raspolaže? _____

 4. Šta Vaše dete radi kada nije kod kuće? _____

 5. Koje prijatelje Vašeg deteta znate _____

ZAKLJUČAK

Razvijanje efikasnih modaliteta zaštite i tretmana vulnerabilne grupe dece i mladih procene zahteva efikasnu i obuhvatnu procenu rizika i time razvoj instrumenta koji će pomoći da se ona što pouzdanije obavi.

Prikazani instrumenti, Skala za procenu rizika za sukob sa zakonom kod dece i mladih, Skala indikatora hroniciteta antisocijalnog ponašanja, i Upitnik roditeljskog nadzora su korak u tom pravcu sa nadom da će u praktičnom radu pokazati svoju upotrebnu vrednost kao i pravac daljeg razvoja instrumenata koji doprinose holističkoj proceni.

LITERATURA

- 1) AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION (1994) *Diagnostic and Statistic Manual of Mental Disorders, Fourth Edition (DSM-IV)*. Washington D.C., American Psychiatric Association.
- 2) ANGEW, R. (1996) Foundation for general strain theory od crime and delinquency. U: Cordella, P., Siegel, L. (ur.) *Readings in Contemporary Criminological Theory*. Boston, Northeastern University Press, 149-170.
- 3) BARBER, B. K. (1996) Parental psychological control: revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67, 3296-3319.
- 4) BOWLBY, J. (1988) Developmental psychiatry comes of age. *The American Journal of Psychiatry*, 145, 1-10.
- 5) BRENNAN, P. A., RAINE, A., SCHULSINGER, F., KIRKEGAARD-SORENSEN, L., KNOP, J., HUTCHINGS, B., ROSENBERG, R., MEDNICK, S. (1997) Psychophysiological protective factors for male subjects at high risk for criminal behavior. *The American Journal of Psychiatry*.
- 6) BROWN, B. B., MOUNTS, N., LAMBORN, S. D., STEINBERG, L. (1993) Parenting practices and peer group affiliation in adolescence. *Child Development*, 64, 467-482.
- 7) CRICK, N. R., DODGE, K. A. (1996) Social information-processing mechanisms in reactive and proactive aggression. *Child Development*, 67, 993-1002.
- 8) FARRINGTON, D. P. (1996) The explanation and prevention of youthful offending. U: Cordella, P., Siegel, L. (ur.), *Readings in Contemporary Criminological Theory*. Boston, Northeastern University Press, 257-272.
- 9) HAAPASALO, J., HAMALAINEN, T. (1996) Childhood family problems and current psychiatric problems among young violent and property offenders. *Journal of American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 34, 10:1394-1401.
- 10) HENGGELE, S. W. (1989) *Delinquency in Adolescence*. Newbury Park, Sage Publications.
- 11) HOŠEK, A., MOMIROVIĆ, K. (1998) Relativni uticaj socioloških i psiholoških faktora na kriminalnu patologiju u porodici i pripadanja prokriminalnim grupama. *Psihologija kriminala*, 4, 113-122.
- 12) HRNČIĆ, J. (2001) Delinkventno ponašanje mladih, stres i porodica. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 39, 1:167-176.
- 13) HRNČIĆ, J. (2003) Pregled faktora rizika antisocijalnog ponašanja mladih (uticaji u okviru porodice). *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 41, 2-3:43-72.
- 14) HRNČIĆ, J. (2004) Pregled faktora rizika antisocijalnog ponašanja mladih (individualni faktori, stresori i vršnjačka grupa). *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 42, 3:133-163.

- 15) LEWIS, D. O., MOY, E., JACKSON, L. D., AARONSON, R., RESTIFO, N., SERRA, S., SIMONS, A. (1985) Biopsychosocial characteristics of children who later murder: a prospective study. *The American Journal of Psychiatry*, 142, 10:1161-1167.
- 16) LEWIS, D. O., LOVELY, R., YEAGER, C., FERGUSON, G., FRIEDMAN, M., SLOANE, G., FRIEDMAN, H., PINCUS, J. (1988) Intrinsic and environmental characteristics of juvenile murders. *Journal of American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 27, 5:582-587.
- 17) LOEBER, R. (1990) Development and risk factor of juvenile antisocial behavior and delinquency. *Clinical Psychology Review*, 10, 1-41.
- 18) LUENGO, M. A., CARRILLO-DA-LE-PENA, M. T., OTERO, J. M., ROMERO, E. (1994) A short-term longitudinal study of impulsivity and antisocial behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66, 3:542-548.
- 19) MCLAUGHLIN, C. R.; DANIEL, J.; JOOST, T. F. (2000) The relationship between substance use, drug selling, and lethal violence in 25 juvenile murderers. *Journal of Forensic Sciences*, 45, 2:349-53.
- 20) PATTERSON, G. R., REID, J. R., DISHION, T. J. (1992) *A Social Interactional Approach. Vol. 4. Antisocial Boys*. Eugene, Castalia Publishing Company.
- 21) RUTTER, M., GILLER, H., HAGELL, A. (1998) *Antisocial Behavior by Young People*. Cambridge, Cambridge University Press.
- 22) STEINER, H.; AND AACAP WORK GROUP ON QUALITY ISSUES (1997) Practice parameters for the assessment and treatment of children and adolescents with conduct disorders. *Journal of American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 36, (10 Supp.), 122S-139S.
- 23) SVETSKA ZDRAVSTVENA ORGANIZACIJA (1992) ICD-10 klasifikacija mentalnih poremećaja i poremećaja ponašanja: klinički opisi i dijagnostička uputstva. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- 24) UNICEF (2002) *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. UNICEF, New York, Geneva.
- 25) UNITED NATION (1985) *United Nation Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice. ("The Beijing Rules")*, Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985.

INSTRUMENTS FOR ASSESSMENT OF THE RISK OF CHILDREN AND JUVENILES FOR CONFLICT WITH THE LAW

Three instruments for assessment of the risk of children and juveniles for conflict with the law are presented in the paper. Current researches of the risk factors for antisocial behaviour were briefly reviewed as a basis for creating the first instrument, Scale for Assessment of the Risk of Children and Juveniles for Conflict with the Law (Hrnčić, Žegarac, Džamonja Ignjatović). The Scale includes nine categories: General Characteristics of the Child/Juvenile; Breaking the Rules, Hyperactivity and Aggressiveness of the Child/Juvenile; Antisocial Behaviour of the Child/Juvenile; Substance Abuse of the

*Zbornik IKSI, 1-2/2008 – J. Hrnčić, N. Žegarac
„Instrumenti za procenu rizika za sukob sa zakonom kod dece i mladih”, (str. 281-299)*

Child/Juvenile; Relationship of the Parent/Guardian to the Child; Characteristics of Family Members; Characteristics of Peer Group; Stressors, and Social Environment. The second instrument is Scale of Antisocial Behaviour Chronicity Indicators (Hrnčić, Žegarac) that provides basis for assessment of four indicators of the chronicity or pervasiveness of conflict with the law of children and adolescents: duration, frequency, seriousness and variety of antisocial behaviour. Finally, Parental Monitoring Questionnaire was presented (Hrnčić), designed for assessment of efficiency of parental supervision of the child.

*KEY WORDS: juvenile delinquency / antisocial behaviour /
risk factors / chronicity / parental monitoring*